

Knack

'Wij zijn geen Ti-ta-tovenaars'

'Weet je dat ik nu al vonnissen moet vellen over kleinkinderen van jongeren die ooit onder mijn toezicht hebben gestaan. Dan zijn we toch niet goed bezig', zegt Brigitte Hänsch, al 28 jaar jeugdrechter. Een gesprek met drie jeugdrechters die dagelijks het evenwicht tussen slaan en zalven moeten zoeken.

Een haast eindeloze gang, blauwe linoleum tegels en grijze muren. Op de jeugdrechtbank in Antwerpen hangen nergens foto's of posters. 'Die zouden ze meteen vernielen.' Brigitte Hänsch tikt op haar hoofd. 'Hier is het even leeg als in de gang. Ik heb me al afgevraagd of ik een burn-out heb.' 2010 wordt haar laatste werkjaar. 'Op ons 67e moeten we stoppen.' Zou ze anders voortdoen? 'Niet in dit tempo. Ik heb nu 613 jongeren die ik nauwgezet moet opvolgen. Dat is onhoudbaar. Maar dat heeft niets met leeftijd te maken. Zodra er een jongere voor mij zit, voel ik het vuur, de inspiratie. Een burn-out zal het dus wel niet zijn.'

Haar Gentse en Brusselse collega's Martens en Vander Steene zijn ook vrouwen. Heleen Martens knikt. 'Dat is vaak zo bij zorgende beroepen, toch?' Euh... Zien de jongeren hen ook als mensen met een zorgfunctie? Of is een jeugdrechter toch vooral degene die hen straft? Martens fronst. 'Dit gesprek gaat toch niet alleen over jongeren die misdrijven plegen, hé? Want hooguit een op de vier jongeren die bij ons terechtkomen, is een dader. De anderen zijn pos'ers, jongeren die in een 'problematische opvoedingssituatie' (pos) zitten. Misbruik, verwaarlozing, gebrek aan structuur. Denk aan De helaasheid der dingen, maar dan in real life. Wat we steeds vaker zien, zijn vader en moeder die uit werken gaan, maar geen opvang organiseren. Hun kinderen komen thuis, het avondeten is chips met cola en de opvoeder de Playstation. Ze leren nooit wat mag en niet. Als je die pos'ers niet aanpakt, is de kans groot dat ze later ontsporen en mof'ers worden. Jongeren die een als 'misdrijf omschreven feit' (mof) hebben gepleegd. En dan pas komen ze in het nieuws. Want de maatschappij heeft meer last van tien jongeren die op straat van alles mispeuteren dan van dertig jongeren die in een schrijnende situatie opgroeien. Eigenlijk zijn er veel meer jongeren die in de problemen zitten dan jongeren die problemen veroorzaken. Mensen spreken over het gebrek aan normen en waarden bij de jeugd. Maar ik zie dat bij de ouders ook vaak. Je zult mij nooit horen zeggen dat elke vader of moeder het goed voor heeft met zijn of haar kind. Zo naïef ben ik allang niet meer.'

'Gelukkig hebben we als jeugdrechter de mogelijkheid om tegelijk bestraffend en hulpverlenend op te treden', zegt Hänsch. 'Want de lijn tussen mof'ers en pos'ers is zeer dun. Vaak komt een jongere hier binnen omdat hij een misdrijf heeft gepleegd en ontdekken we dat de thuissituatie helemaal verziekt is.' Dat wil natuurlijk niet zeggen dat zo'n dader geen sanctie krijgt. 'Maar als er een probleem is, gaan we daarnaast ook op zoek naar thuisbegeleiding, observatie of andere hulp', maakt Karen Vander Steene duidelijk. 'Zo kunnen we ook de oorzaak aanpakken.' Martens ergert zich blauw als ze weer eens hoort dat de jeugdrechters toch zo soft zijn. 'Wat lees ik dan in de krant: pedofiel krijgt zware straf, drie jaar met uitstel. Die zit dus nooit. Een jongere die geplaatst wordt, zit wel effectief opgesloten. Het is niet omdat jongeren pedagogische begeleiding krijgen dat het een lachertje is.'

Martens: 'Dat we zoveel rekening houden met de achtergrond van de jongere, verklaart waarom twee jongeren die samen identiek dezelfde feiten plegen compleet andere maatregelen opgelegd kunnen krijgen. Wij kijken naar de thuissituatie, naar de vriendenkring, naar wat er op school gebeurt. Als dat allemaal negatief is bij de ene, zeggen we: "Ga jij maar even afkoelen in een instelling." Terwijl de andere naar huis wandelt. Jeugdrecht is eigenlijk rechtspreken op maat. Maar leg dat maar eens uit aan die gasten. Jeugdrechters hebben veel meer manoeuvreerruimte dan strafrechters. Die zijn soms jaloers op ons. Ze moeten volwassenen standaard één tot vijf jaar geven voor een diefstal. Bij ons bestaan die vaste sancties niet.' 'Zo laat de wet ons toe een moorddossier af te sluiten met een berisping, terwijl we iemand voor een handtasdiefstal kunnen plaatsen', vult Vander Steene aan. 'Een handtasdiefstal, oké, maar op welke manier', vraagt Hänsch zich af. 'Op welke leeftijd? Uit welk milieu komt dat kind? Is het verwend, een heel zware vorm van kindermishandeling'.

ling? Daar kun je zeer koude mensen van krijgen, die geen empathie hebben voor hun slachtoffer, net als zoveel seksueel mishandelde jongeren.'

Maar zulke zaken kom je natuurlijk niet meteen te weten. Hänsch vindt het dan ook niet meer dan logisch dat jeugdrechtters, als enige rechtters overigens, altijd kunnen terugkomen op de maatregel die ze genomen hebben als ze de jongere beter leren kennen. Dat is een van de redenen waarom de echte uitspraak pas aan het einde van het traject komt. Martens legt uit: 'Een jongere die voorgeleid wordt omdat hij bepaalde feiten heeft gepleegd, zit in ons bureau, niet in de rechtszaal. Tijdens die kabinetsgesprekken nemen wij al maatregelen, zonder een vonnis uit te spreken. We volgen die jongere op en pas helemaal op het einde wordt die zaak in een openbare rechtszitting behandeld. Tegen dan weten we welk vlees we in de kuip hebben. Daarom kun je een zwaar dossier soms laten eindigen met een berisping.'

Tijdens de kabinetsbesprekingen gebeurt dus het echte werk. Hier vormen jeugdrechtters zich een beeld van de jongere en zijn thuissituatie, op basis van gesprekken met consulenten van de sociale dienst, ouders, broers, vrienden en de jongere zelf natuurlijk. Psychologisch doorzicht is hier essentieel. 'Je moet de manipulaties doorzien', heeft Hänsch in de loop der jaren geleerd. 'Ik heb onlangs nog een moeder naar huis gestuurd. Een deftige madam, maar hier zat ze er vuil en verloederd bij. Om medelijden op te wekken. Ook de jongeren spelen vaak voor engel, tot je zegt dat je ze gaat plaatsen, dan schieten ze los. En dan krijg je soms te maken met agressie.' Ze zucht.

Hebben jeugdrechtters eigenlijk nog gezag? Hänsch lacht. 'Dat hangt af van de jeugdrechter, hé. Maar doorgaans wel. Ouders hebben tegenwoordig nogal de neiging om over alles met hun kinderen te onderhandelen. Ik niet. Soms moet je zeggen: jouw hersenen zijn nog niet volgroeid, je kent de gevaren van de straat niet, het zal zo zijn en niet anders.' Martens begint altijd met de vraag: wie is de baas in huis? 'Veel ouders zijn het gezag over hun kinderen kwijt. En dan is het aan ons om dat te herstellen.' En de ouders? Aanvaarden die het woord van de rechter? 'Als de ouders je gezag ondermijnen, kun je het vergeten', gaat Vander Steene verder. 'Ik heb nu een meisje met wie het echt de verkeerde kant uitgaat. De moeder ziet dat ook in en schreeuwt om hulp. Klassieke hulpverlening haalt niets uit - het meisje loopt altijd weg - maar in een gesloten instelling mag ik haar niet plaatsen van de moeder. En in de psychiatrie mag het niet te lang duren, want ze moet ook naar school gaan en het mag ook niet te ver van huis zijn en... Enfin, wat moet ik doen? De catalogus voorleggen? Kiest u maar, mevrouw.'

En die vrouw erkent tenminste nog dat er een probleem is. Bij veel pos'ers is zelfs dat niet het geval. Hänsch geeft een voorbeeld. 'Een vertrouwenspersoon komt je vertellen dat een vader voortdurend zat in de zetel ligt. Hij slaat de moeder. De kinderen lijden onder de situatie, maar willen bij de vader blijven. Ook de vader ontkent dat hij drinkt. Maar na het gesprek moet ik hier de ramen openzetten of ik word onwel van de alcohol-dampen.' Vander Steene herkent het probleem meteen. 'Haal je zo'n kind daar weg, dan hoor je: "Ik heb niks gedaan en ik word gestraft." De ouders kun je wettelijk nergens toe verplichten. Dan durf ik al eens zeggen: "Of u gaat in therapie voor dat drankprobleem, of ik plaats uw kind." Oké, dat is misschien chantage, maar als dat het enige is wat helpt, dan moet dat maar.'

De staalkaart van feiten en problemen waarmee de jeugdrechtters te maken krijgen, is schier eindeloos. Maar waarmee worden ze het vaakst geconfronteerd? Martens en Vander Steene moeten er zelfs niet over nadenken. 'De grootste werkdruk komt van de burgerlijke dossiers - dat zijn alle zaken die te maken hebben met hoederecht. Wel, in vier jaar tijd is dat soort zaken verdubbeld. Als je bedenkt dat het aantal burgerlijke dossiers de maatstaf is voor de pedagogische en emotionele evolutie in onze maatschappij, dan kun je het rekeningetje wel maken. Al die nieuw samengestelde gezinnen hebben ongelofelijk veel impact op jongeren. Kinderen hebben geen basisveiligheid meer, al van heel jong. Velen van hen hebben nooit meegemaakt dat hun ouders samen waren. Weet je dat ik soms een tekening moet maken om het te kunnen vatten? De kinderen zitten bij de derde papa, de vierde partner, en op de zitting zie je de mama alweer met een dikke buik, van een vijfde man. Maar die relatie is stabiel, zegt ze, want ze is al vijf maanden zwanger van hem. Dat wordt echt gepleit, hé. En dan vertellen wij die kinderen dat ze goed moeten luisteren. Maar naar wie in godsnaam? Er zijn dossiers waarin letterlijk gesproken wordt over mijn, zijn en onze kinderen. Alsof je soorten kinderen hebt in het gezin. Vreselijk. Je ziet het probleem geboren worden en groeien, maar je kunt niets doen. Want bij burgerlijke zaken is er geen begeleiding, je spreekt alleen een vonnis uit over het hoederecht.'

En hoe zit het met de mof'ers? Zijn de daders van nu anders dan die van pakweg twintig jaar geleden? Hänsch denkt na. 'Kijk, onze hele samenleving is verhard. Dus ja, er wordt meer geweld gebruikt, er worden nogal vlug messen getrokken. Dat maakt mensen bang en daardoor wordt de samenleving intoleranter. Wat vroeger kattenkwaad heette, is nu algauw vandalisme. In de grootsteden zijn de situaties ook extremer. Denk maar aan groepsverkrachtingen. We krijgen er hier geregeld mee te maken, terwijl de provinciesteden daar grotendeels van gespaard blijven.'

Martens ziet in Gent een opvallende stijging van het aantal vrouwelijke daders. Die zijn vooral betrokken bij vechtpartijen. Vander Steene worstelt in Brussel dan weer met slachtoffers van loverboys. 'Die meisjes zijn een jaar of vijftien, claimen allemaal hetzelfde vriendje, maar dat blijkt een pooier te zijn. Een vervelend probleem, want prostitutie is niet strafbaar. Die meisjes horen dus eigenlijk thuis in de open afdeling van Beer-nem, maar voor heel Vlaanderen zijn er tien open plaatsen. Tegen de tijd dat er een plaats vrijkomt, zijn die al helemaal verdronken in dat milieu.'

Ook jongeren die door internationale bendes in de criminaliteit gedwongen worden, zijn moeilijk te helpen. Zoals de rondtrekkende Romabendes die zich specialiseren in zakkenrollen en woninginbraken. De frustratie staat op Vander Steenes gezicht te lezen. 'Die kinderen ga je dan als dader behandelen. Terwijl ze eigenlijk het slachtoffer zijn van volwassenen die hen dwingen om te stelen. En daar kun je niks aan doen, want de feiten zijn niet zwaar genoeg om ze in een gesloten instelling te plaatsen, maar als je ze naar een open instelling brengt, zijn ze na twee uur verdwenen. Die gasten blijven aan de slag, die hebben twintig, dertig pv's lopen. Maar je kunt ook niet aan hulpverlening doen, want hun ouders zijn nooit te vinden, het zijn altijd verre familieleden die hen vergezellen.'

Ook de grote toename aan jongeren met psychische problemen stelt de jeugdrechters voor grote vragen. Gedwongen opname bestaat voorlopig alleen op papier, de volwassen psychiatrie is geen oplossing en daders van geweldsmisdrijven zijn vaak niet welkom wegens gevaarlijk. Maar wat moeten ze er dan wel mee? Vander Steene: 'Die jongeren komen dan uiteindelijk in een gesloten gemeenschapsinstelling terecht, omdat de psychiatrie de deur dichthoudt, of omdat er wachtlijsten zijn van twee jaar en meer. Terwijl ze daar absoluut niet thuishoren.' Het probleem met moeilijk opvoedbare gehandicapten is vergelijkbaar, weet Hänsch. 'Een mentaal gehandicapt kind dat thuis de boel kort en klein slaat, krijg je in geen enkele instelling binnen. Dat kind wordt een knelpunt dossier. Dat is niet fair, dat kind hoort thuis in de gehandicaptenzorg, niet bij ons.'

Bij de vraag wat er beter kan, haalt Hänsch haar schouders op. 'Ik zeg niet meer wat we allemaal nodig hebben. Ik heb het al zo vaak gezegd.' Ook bij Martens zit de frustratie diep. 'Weet je wat het verschil is met bijvoorbeeld de gehandicaptenzorg? Al die verpleegsters pakken een rolstoel met een gehandicapte erin en ze komen op straat. Witte woede is iets zichtbaars. Wij kunnen toch moeilijk met onze gasten op straat komen?' 'Bovendien is het beeld vertekend', vindt Vander Steene. 'Als twee jongeren met veel geweld een apotheek overvallen, maar niet geplaagd worden omdat de instelling vol is, dan staat dat de volgende dag in de krant en iedereen is verontwaardigd. Maar als ik het meisje van acht voor mij krijg dat door haar mama met opzet verbrand is, omdat ze in haar bed had geplaatst, en ik kan haar niet uit dat gezin halen omdat er nergens plaats is, staat dat nergens te lezen. Maar van zulke zaken ben ik wel ziek.'

Plaatsgebrek blijft dus het hoofdprobleem. Vander Steene knikt. 'Ja, maar niet alleen bij gesloten instellingen. Dat is het laatste redmiddel, we vermijden liever dat het zover komt. Er is zeker evenveel nood aan allerlei minder ingrijpende maatregelen. Alleen kunnen politici daar niet mee uitpakken, dus investeren ze er ook niet in.' En dus moeten jeugdrechters creatief zijn. Met huisarrest bijvoorbeeld of preken, daar zijn ze goed in onderlegd. 'En ja, ik durf wel eens in mijn oneindige goedheid een jongere nog een tweede kans te geven, terwijl ik hem zeker zou plaatsen, mocht ik kunnen', geeft Vander Steene toe. Meestal zoekt ook Hänsch naar een alternatieve maatregel. 'Maar soms word ik koppig van al die 'creatieve oplossingen' en dan denk ik: er is geen plaats, bon, dan moet de overheid er maar lessen uit trekken als het verkeerd afloopt. Geen sanctie. Er is ook niet altijd een alternatief voor plaatsing. Neem nu een kerel die zijn ouders mishandelt. Ik kan hem toch moeilijk huisarrest geven.'

Eén ding hebben de drie jeugdrechters gemeen. Het is een job die onder je vel kruipt, die hen niet in hun koude kleren gaat zitten. Zelfs na jaren, beaamt Hänsch. 'Ik lig vaak nachten wakker. Bij Pipi Langkous wordt de jeugdrechter 'de juffrouw met de goede bedoelingen' genoemd. Terecht. Ik voel me nog elke dag gefrustreerd en machteloos wanneer ik niet kan helpen.' 'Soms is er gewoon geen oplossing', vindt Martens. 'We zijn geen Ti-ta-tovenaars, hé.'